

Foredrag i Oslo Militære Samfund, 24. oktober 2005

ved

Mats Ringborg
Sveriges Ambassadør i Norge

" Perspektiver på det svensk-norske samarbeidet "

Kære førsamling,

Jag vill börja med att tacka för inbjudan att komma hit här ikväll, till detta ärevördiga sällskap. Det är en stor ära för mig att ha blivit utvald till talare i Oslo Militæra Samfund, särskilt när jag ser listan på de personligheter som har varit här före mig.

Samtidigt kanske det inte är helt onaturligt att en representant för Sverige har valts ut att komma hit – vi skriver ju 2005 och under detta år har de svensk-norska relationerna i hög grad stått i fokus.

En stor del av denna uppmärksamhet har – också det av naturliga skäl – riktats mot vår gemensamma historia. Unionstiden och händelserna år 1905 har granskats och analyserats i stor detalj.

Jag tänkte här i kväll avstå från att upprepa allt som sagts under året om detta. I stället tänkte jag säga något om vad vi har gjort tillsammans under detta jubileumsår, hur vi på svensk sida upplever vad vi har gjort tillsammans, och också något om utblickar mot framtiden.

Om historikerprojektet måste jag ändå konstatera att väldigt mycket har kommit fram som har varit intressant och värdefullt. Vi har fått nya inblickar som gör att vi förstår bättre varför det blev som det blev 1905 och varför det är som det är idag. Inte minst tror jag att kunskapsnivå i Sverige om vår gemensamma historia har höjts ordentligt. Och där har det funnits stora brister.

"Markering" och "markera" har ju detta år blivit långt mer vanliga ord i det norska språket än det har varit tidigare. Vi talar ju gärna om "100-årsmarkeringen", och om att vi "markerar" att 100 år förflutit sedan den fredliga upplösningen av den svensk-norska unionen.

Begreppet har ju kommit att debatteras och ifrågasättas och jag vill passa på tillfället att göra några tillrättalägganden.

Det sägs ibland, också från mycket framstående representanter för den norska regeringen, att det är vi i Sverige som helst vill använda ordet "markera" och att det är vi som har framfört önskemål att man i Norge skall tala om en markering och inte en feiring. Anledningen skulle vara att vi i Sverige inte förmodas ha något intresse av att fira att Norge gjorde revolution år 1905, och att vi därför skulle föredra en mer neutral beteckning på hela händelsen.

Och så hävdas det att man på norsk sida av hänsyn till Sverige valt att tala om en 100-årsmarkering och inte en feiring eller ett jubileum eftersom vi i Sverige annars skulle bli ledsna och förtörnade;

Då vill jag påpeka att detta faktiskt är helt fel.

Vi har aldrig framfört några synpunkter på det norska ordvalet. Att de ansvariga i Norge valde att använda ordet markering hängde samman med att man ville tona ned det nationalistiska och chauvinistiska elementet i hela 100-årsprogrammet, och att man ville minska risken för självgodhet och alltför kraftigt viftande av norska flaggor.

För vår del på svensk sida hade ni i Norge gärna kunnat tala om en feiring och ett jubileum. Det är väl naturligt att man feirar någon som fyller hundra. Man kan väl dessutom säga att vi är vana vid en tämligen stark norsk nationalism, så det är inget vi oroar oss för.

Så förhåller det sig med detta.

Så vi har haft en avspänd och positiv attityd till allt detta, och vi har också sagt oss att vi gärna firar tillsammans med Norge.

Vad vi särskilt har anledning att fira tillsammans är ju förstås det sätt på vilket unionen upplöstes. Det gjorde vi i hög grad i Karlstad nu den 23 september, dagen för Karlstadsförliket. Då var det rena folkfesten. Hela Stora Torget var fullt av folk hela dagen, de två statsministrarna höll fina tal och stämningen var på topp.

Francis Sejersted tror jag brukar säga att det är vi svenskar som verkligen har anledning att vara stolta över hur det gick i Karlstad. Och det kan man ju hålla med om.

Så när vi bjöds in att medverka i 100-årsprogrammet och göra saker tillsammans just detta år var det något som vi tog emot väldigt positivt, och vi såg att detta kunde vara ett fantastiskt tillfälle att göra värdefulla och fina och morsamma saker tillsammans. Vi såg tillsammans en möjlighet att sätta fokus på den vänskap och närhet som finns mellan Sverige och Norge, som alltid har funnits där och som har utvecklats alltmer under hela tiden efter unionens upplösning. Och vi såg en möjlighet att lägga en ännu starkare grund för ett fortsatt samarbete till nytta och glädje för oss alla. Och allt detta är ju precis vad vi har gjort.

Jubileumsåret är inte slut ännu men vi kan ändå konstatera att vi under det här året tillsammans har genomfört ett enormt stort antal aktiviteter och projekt på alla nivåer. Som jag ser det har allt varit vellykket. Och jag vill gärna understryka att vi har haft ett

fantastiskt fint samarbete med Norge 2005 AS, med norska UD, kultur- og kirkedepartementet, Stortinget och alla andra.

Svenskar och norrmän, som redan är världens bästa grannar, har kommit ännu närmare varandra, stämningen har varit positiv för att inte säga uppsluppen, vi har visat att vi trivs tillsammans, vi har lärt oss mer om varandra, vi har lagt en stark grund för fortsatta kontakter och för samarbete på alla områden. Otaliga personliga kontakter har förstärkts och etablerats.

Och dessutom har vi blivit påmind om viktiga delar i vår samtidshistoria – händelser som det är viktigt att vi har i minnet när vi förhåller oss till varandra och när vi ser på läget på den skandinaviska halvön i ett internationellt perspektiv.

Det är varken möjligt eller önskvärt att redovisa allt som har hänt och gjorts i år men jag vill gärna peka på några av de mer centrala punkterna.

De norska och svenska Kungaparen har under det här året besökt varandra, något som jag skulle tro är ganska unikt.

Det norska Kungaparet anlände till Stockholm med kungaskeppet Norge den 1 september och bara ankomsten var ett ståtligt och festligt evenemang, med Kronprinsessan Victoria som stod och mötte på kajen vid Skeppsbron, i strålände sol och med vajande flaggor.

Men det mest minnesvärda under detta besök var ända de två kungaparens besök på Mälsåkers Slott, på en ö i Mälaren.

Där mötte de två kungaparen ett antal grånade män – män som i unga år under åren 1943-45 utbildats till politisoldater just vid Mälsåker. En av dem – förre riksantikvarien Stefan Tschudi-Madsen – höll ett gripande anförande om sina erfarenheter av Sverige och svenskarna under denna tid. Vi skall komma ihåg att ungefär 13 000 man av de s.k. polititrupporna utbildades i Sverige, och att dessa styrkor spelade en viktig roll i stabiliseringen av Norge i krigets slutskede och därefter.

För alla oss som var med var Stefan Tschudi-Madsens berättelse en enastående upplevelse och ett minne för livet – och som sagt en påminnelse om en viktig del i vår samtidshistoria.

En svensk journalist och skribent – Anders Johansson – har nyligen kommit ut med en bok om polititrupporna med titeln "Den Glömda Armén". Boken kommer att presenteras vid ett evenemang som ordnas av polititrupporns veteranförening på Akershus den 1 november.

När det svenska Kungaparet besökte Norge i början av juni fick vi en annan påminnelse. I anslutning till en lunch som det svenska Kungaparet gav för det norska på Voksenåsen avtäckte Kung Carl Gustaf en byst av Torgny Segerstedt. Bysten hade donerats av Illegale Presseforening och Norsk Redaktörforening. Den är ett uttryck för den vikt man på norsk sida fäster vid det moraliska stöd som publicisten och humanisten Torgny Segerstedt gav till motståndskampen under kriget.

Vid det här tillfället fick de två Kungarna också ta emot var sin del av det jubileumbokverk som har skrivits om Sverige och Norge sedan 1814 av Francis

Sejersted och Bo Stråth. Det handlar om två imponerande volymer som behandlar unionstiden och tiden efter 1905.

Under det svenska Kungaparets besök här invigdes också som alla vet den nya Svinesundsbron. Det var en spektakulär händelse och in viktig investering i svenskt-norskt samarbete. För vår del kan vi också konstatera att den nya bron har fått positiva effekter på gränshandeln, något som vi naturligtvis välkomnar. Att den norska kronan också har blivit en hel del starkare gentemot den svenska under det senaste halvåret har väl också bidragit.

Och så invigdes Nobels Fredssenter under det svenska besöket. Nobel är ju sannerligen något vi har gemensamt. Att Alfred Nobel i sitt testamente från 1896 bestämde att Stortinget skulle dela ut fredspriset är ju något som har kommit att bli mycket betydelsefullt för Norge.

Det finns oerhört mycket mer jag skulle kunna nämna – våra länders statsministrar deltog i en manifestation på Eidsvoll 17 maj och i ett fantastiskt seminarium på Voksenåsen om Folke Bernadotte och de Vita bussarna, med deltagande av flera norrmän som räddades till livet och friheten genom denna insats. Vid detta tillfälle invigde också Kjell Magne Bondevik en jubileumsutställning om Voksenåsen – i år är det 50 år sedan gåvobrevet om nationalgåvan Voksenåsen överlämnades av Einar Gerhardsen till Tage Erlander. Voksenåsen, nationalgåvan som Sverige fick som tack för stödet under kriget, är en institution som vi sätter oerhört stort värde på – en dynamisk mötesplats för svenskar och norrmän, en plats för kulturutbyte, samtal i samhällsfrågor och trivsam samvaro.

Och de två statsministrarna träffades som sagt igen i Karlstad den 23 september.

Ett intensivt utbyte har ägt rum mellan Riksdagen och Stortinget. Flera näringslivsarrangemang har ägt rum både i Norge och i Sverige. Kulturutbytet har varit synnerligen intensivt. Och det är inte slut ännu – den 18 november deltar våra två länders utrikesministrar (hoppas jag) i ett seminarium om Dag Hammarskjöld på Voksenåsen. Vid detta tillfälle skall också den svenska utrikesministern inviga en utställning om Hammarskjöld.

Allt detta och mycket därtill har varit till stor glädje och nytta. Inte minst handlar det om en mängd mellanfolkliga aktiviteter som har ägt rum längst hela våra långa gräns. Det har varit fantastiskt att se vilket engagemang som har lagts ned på allt detta från tusentals människor i båda våra länder.

Någon gång i våras kunde man i tidningen Nationen läsa en artikel om att de rödgröna partierna hade kommit överens om att utreda frågan om ett intensifierat överstatligt samarbete med Sverige, som ett alternativ till ett norskt medlemskap i EU. Ordet "union" användes inte i sammanhanget eftersom – som Kristin Halvorsen säger i artikeln – "ordet union är ett belastat ord i det norska språket". En särskild hurtigarbetande kommitté hade tillsatts för ändamålet.

Några kanske satte morgonkaffet i halsen när man läsa detta – ända tills det stod klart för läsaren att artikeln var publicerad fredagen den 1 april.

Detta är alltså inte något som har diskuterats på Soria Moria.

Detta hindrar inte att tanken på en ny svensk-norsk union då och då har kastats fram i diskussionen just i år, och det är ju intressant i sig.

Landshövdingen i Karlstad, alltså fylkesmannen, och rektorn för Karlstad Universitet skrev i våras en artikel jag tror det var i Dagbladet där man kraftfullt argumenterade för en ny svensk-norsk union, utan att gå in på alltför många detaljer, och det kanske var bäst så, men ändå. Bakgrunden är naturligtvis att man i Värmland känner en särskild närhet till Norge, och att man ser en stor potential för kontakter och samarbete i Värmland – Hedmark – Östfold –Osloregionen.

I Dagsavisen i mars redovisades en undersökning enligt vilken 12 procent av de tillfrågade norrmännen var noe positive eller svaert positive till en ny union med Sverige. Att siffran är så pass hög är rätt intressant.

En professor vid Oslo universitet har – i varje fall enligt en tidningsrubrik – kallat 7 juni för en "sorgens dag".

Det gavs ut en bok i våras som bar titeln "Unionen vi gick miste om" och som innehöll en rad artiklar av svenska och norska skribenter;

En av artiklarna – författad av en norrman - hade rubriken "Hundre år har vaert nok – gjør klar for en ny union". Den är faktiskt riktigt morsom. Författaren ser framför sig en ny folkomröstning i Sverige där alternativet är fortsatt EU-medlemskap eller union med Norge. Han är övertygad om att svenska folket skulle rösta för det senare alternativet. I en annan artikel i samma bok förutser författaren att en svensk-norsk union kan bli resultatet av en kollaps av EU-samarbetet.

Man kan säga mycket om detta men det tänker jag inte göra. Jag vill bara konstatera att EU-samarbetet inte kommer att kollapsa, och att Sverige är och kommer att förbli medlem av den europeiska unionen. Att EU just nu går igenom en period med stora svårigheter förändrar inte detta förhållande. Medlemskapet är ett uttryck för europeisk tillhörighet, ett sätt att tillvarata nationella intressen, en insikt om att det är kokt att dela suveränitet med andra för att få till stånd gemensamma lösningar, en möjlighet att ta ansvar för och påverka utvecklingen i Europa.

Apropå EU vill jag också fästa er uppmärksamhet på en skrift som kommit ut i år inom ramen för historikerprojektet projekt 1905. Den har titeln "Verre enn unionen med Sverige" och handlar om hur unionsbegreppet har använts under de norska EU-debatterna mellan 1961 och 1994.

Skriften handlar givetvis om hur negativa associationer till unionsbegreppet i det norska folket – som en följd av unionen med Sverige – har utnyttjats av nej-sidan i argumentering mot att gå in i en ny union. Uttrycket "verre enn unionen med Sverige" är hämtat från ett anförande som Anne Enger Lahnstein höll 1992.

Bakom detta ligger naturligtvis den starka betoningen i Norge på suveränitet, självständighet och nationell kontroll. Detta är ett tema som i hög grad kommer igen i den norska politiska debatten, i högre grad än i många andra länder, och en god del av förklaringen får nog sökas i den norska historien. Vi märker det t.ex. i diskussionen om ägandet av norska energi- och naturresurser och i synen på det offentligas roll och på statligt företagande.

Vi har naturligtvis noterat att det finns ett starkt motstånd mot varje tanke på utländskt ägande av norska vattenkraftverk, och att behovet av "nasjonal kontroll" just inom denna sektor betonas mycket starkt. Det här är bekymmersamt, tycker vi. Statkraft har nyligen köpt vattenkraft i både Sverige och Finland, och det har vi inga synpunkter på. Här har vi ett problem. Det handlar om lika möjligheter och rättvisa villkor.

Men det här var nog ett sidospår. Vad jag vill komma till är att det här talet om en ny union kan vi nog glömma bort.

Fast det beror ju kan man hävda också på vad man menar med begreppet union. Det finns naturligtvis många olika slags unioner.

När Kung Carl Gustaf höll sitt tal vid galamiddagen för det norska kungaparet på Stockholms slott 1 september citerade han sin farfars far Gustav V som besökte Kristiania som kung första gången i november 1917 för ett nordiskt trekungamöte.

I sitt officiella tal vid detta tillfälle beklagade Gustav V givetvis unionens upplösning men han fortsatte så här:

"låt oss skapa en ny förening, icke av det gamla slaget, men en förståelsens och hjärtans förening, vars livskraft jag hoppas skall vara av mer bestående natur än den forna".

Detta är väl fint sagt. Citatet återfinns i Francis Sejersteds del av jubileumsboken. Och många av oss känner att det är just detta vi har uppnått under det här året – en hjärtans förening.

Sedan kan jag inte låta bli att fästa er uppmärksamhet på en skrift som har publicerats av Norges SSB och svenska SCB. Den har titeln "Hundra års ensomhet? – Norge og Sverige 1905 – 2005" och innehåller en rad uppsatser där man jämför förhållandena i Sverige och Norge. Det är intressant och morsom läsning – en av uppsatserna behandlar gränshandeln och en annan har titeln "Ulven – den siste unionisten". En annan uppsats har titeln "Lagad lunch og nistepakker" och behandlar våra olika matvanor och hur vi tillbringar vår tid. Bl.a. konstateras att "en noe større andel av svenskene enn nordnmenne er på arbeid tidlig om morgenen, og de legger sig tidligere. I tillegg er en betydelig større andel av svenskene på arbeid utover ettermiddagen, og de kommer seinare hjem fra jobb". Här finns mycket mer att ösa ur.

Vad som är alldeles uppenbart för alla, och detta står ännu klarare efter allt som skett och gjort under detta jubileumsår, är att potentialen för ett utvidgat svensk-norsk samarbete "på marken", genom företag, individer, organisationer, kommuner, utbildningsanstalter och myndigheter, är mycket stor.

Jag tror det är just Francis Sejersted som har påpekat att det praktiska och jordnära samarbetet har utvecklats starkt och väl, och att det finns goda förutsättningar att detta skall ske även i framtiden. Vad som har misslyckats, enligt Sejersted, är de mer grandiosa projekten där regeringarna är direkt inblandade. Då går det ibland inte så bra.

Vad som bör göras i detta läge är att regeringarna ger högsta prioritet åt just åtgärder som kan förbättra förutsättningarna för detta praktiska samarbete och för handel, investeringar och för alla former av rörlighet och utbyte över gränsen. Och då handlar det främst om två saker – att avveckla gränshinder och att förbättra infrastrukturen.

Den nya bron över Svinesund och beslutet att bygga ut E 6 till motorvägsstandard viktiga framsteg, men när det gäller infrastrukturen finns det mycket som återstår att göra. Framför allt handlar det om E 18 mellan Oslo och riksgränsen.

Den nya norska regeringen har sagt sig vilja satsa mer på väg och järnväg och jag skulle vilja uttrycka en förhoppning om att man prioriterar just utbyggnaden av E 18 öster om Oslo så att vi får motorvägsstandard också på den vägen. Det behövs, om man ser till den nuvarande standarden, om man ser till nuvarande och förväntad trafikvolym. Motorväg på denna sträcka skulle innebära en tillväxtinjektion på bägge sidor av gränsen.

Och jag läser i den rödgröna politiska plattformen från Soria Moria att den nya regeringen vill satsa på goda tågförbindelser mellan de skandinaviska huvudstäderna. Detta tycker jag låter mycket lovande, för här finns det mycket att göra på norsk sida.

När det gäller gränshinder finns mycket som återstår att göra när det gäller personers rörlighet men vi måste också inse att det handlar om komplicerade system som det inte är lätt att harmonisera. Men det är viktigt att jobba vidare med detta, och inte tappa taget.

På landbruksområdet är alla medvetna om att Norge för en synnerligen protektionistisk politik, som leder till höga matpriser och begränsat produkturval. Tullskyddet är ofta så högt att det är omöjligt för svenska livsmedelsföretag att konkurrera. Jag måste ärligt tala säga att signalerna från Soria Moria på denna punkt inte är uppmuntrande. Vi får hoppas på WTO-förhandlingarna, och så småningom på ett omtänkande som leder till att vi får rimliga villkor för handeln på detta område. Jag hoppas att det en dag skall bli möjligt att köpa svenska ostar i Oslo. Dom är goda.

Eftersom vi befinner oss i ett militärt sällskap kan jag inte låta bli att fästa er uppmärksamhet också på en annan del av plattformen från Soria Moria.

På två ställen tar man upp frågan om industriellt samarbete vid stora försvarsmaterielbeställningar. Det heter att regeringen kommer att gå igenom rutinerna för inköp av försvarsmateriel med sikte på att säkra en inköspolitik som säkrar offsetarrangemang och överensstämmelse med norska utrikespolitiska mål. Och att regeringen kommer att förutsätta att motköp och industriellt deltagande vid större försvarsupphandlingar sker i högre grad än idag.

Man anar att det bakom dessa uttalanden ligger stor besvikelse med den utdelning som norsk försvarsindustri fått inom ramen för JSF-projektet. Jag kan förstå denna besvikelse, men jag är inte förvånad. Dessutom vet vi att JSF-projektet brottas med stora problem och fördyringar. Frågan är helt enkelt om detta alternativ för ersättare till F 16-planen är ekonomiskt realistiskt.

I detta läge finns det ett alternativ. Det är ett alternativ som förre ordföranden i försvarskommittén har kallat för gott och realistiskt. Jag talar naturligtvis om Gripen, som är ett helt annat plan idag än vad som var fallet för 10 år sedan och som har köpts av två NATO-länder, nämligen Tjeckien och Ungern. Utan att jag själv har tittat på detta i någon detalj kan man föreställa sig att möjligheterna för norsk försvarsindustri i ett Gripen-projekt skulle vara av en helt annan dimension än vid samarbete med någon

annan samarbetspartner. Jag hoppas och tror att den nya norska regeringen kommer att titta ordentligt på detta.

Karl Johan på sin tid hade föreställningen om den skandinaviska halvön som en strategisk enhet, och det kanske var därför som det blev som det blev år 1814. Man kan tycka att det också idag ligger mycket sanning i detta, geografiskt, politiskt, kulturellt och ekonomiskt.

Det är svårt att tänka sig att allt det som svenskar och norrmän har gjort tillsammans under det här året, den kraftsamlig på det svensk-norska som har skett på alla nivåer, inte skulle få långsiktiga effekter.

När Kung Carl Gustaf höll sitt tal vid galamiddagen för det norska Kungaparet på Stockholms slott den 1 september var han inne på tanken att frön kanske hade såtts till en ny skandinavism, med utgångspunkt i den gemenskap vi känner – vi som bebor den skandinaviska halvön. Kanske är det så, som Kungen nämnde, att känslan för den skandinaviska tillhörigheten, ett gemensamt fotfäste, den nordiska modellen, gör sig mer påmind i en globaliserad värld, där de värden som det skandinaviska civilsamhället representerar och den skandinaviska samhörigheten framstår som allt viktigare.

Tack för uppmärksamheten.